

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Ser.} 1291

Title: *Brahma Sutra*
or Santhya Sutra

1271

C	Brahmasūtra	: Title
:	and	:
:	Samkhya Sūtra	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
SK	:	: Publisher
1271	:	: Remarks
6/12/51		

मसंवालि

श्रीगणेशाय नमः॥ अथातोऽहं जित्वा सा जन्माद्यस्य यतः॥ आस्य ये विज्ञातास्तत्तु सततं
 याता ईक्षते नो ह्यहं॥ गौरीश्वरानात्मनो ह्यहं तन्निष्ठस्य मोक्षोपदेशात्॥ हे यता वचना च भवता
 प्ययात्॥ गतिरानान्यात्॥ अतस्तच्च॥ आनन्दमयो भूतनाहं॥ विकारमप्यहमेति चेन्न प्रचुर्य
 त्वा तद्धेतुव्यपदेशाच्च॥ मां न वलिकमेव च गीयते॥ नित्यो नुपपत्तेः॥ भेदव्यपदेशाच्च॥ कणा
 धेनो नु भो नापेक्षः॥ अस्मिन्नस्य च तद्योगं प्राप्तिः॥ अतस्तद्धेतोर्व्यपदेशात्॥ भेदव्यपदेशाच्च॥ अन्यः॥
 आत्मा प्रसङ्गिना त्वा॥ अतएव प्राणः॥ इत्येति श्रुत्या मिथानात्॥ अहो मिथानात्तन्नेति चेन्न तथा हे
 तो र्पणनिगद्यतया हि हर्मनं॥ भूतद्विधा अपदेशोपपत्तेः॥ अहं पदं प्रमेयानेति चेन्नोभयमिति
 नवविधात्॥ अणस्तथा नु॥ अहो नवकुलात्मापदेशादिति चेन्नाद्यात्मसंबन्धममाद्यसि॥

कव

मास्त्रदृष्ट्यात्पदेष्टो वामं वत् । जीवसुरव्यापणं लिङ्गादेति चेन्नोक्तं । तत्रैविध्या रुम्भितत्वादितु
 घो गात् ॥ अथातेनेदं व्यपदेश्योक्तं ॥ ११ ॥ अतएव रसीमासासदेव यमाध्यायस्वयं यत् ॥ ३१ ॥
 सर्वत्र प्रसिद्धोपदेशात् । विवक्षितगुणोपपत्तेश्च । अनुपपत्तेस्तु न शरीरः । कर्म कर्तृव्यपदे
 श्चात्र । अथ विप्रेषणस्य तेषां । अर्भको कस्तौ तद्व्यपदेश्याच्चेनेति चेन्न निवाय्यतादेवं व्यामव्य
 संभोगादिति चेन्नैव प्रेष्यात् । अत्रोच्यते चरग्रहणत्वात् प्रकरणञ्च । गुह्यं प्रविष्टात्मानो हितद
 र्शनात् । विप्रेषणञ्च । अंतर उपपत्तेः । स्थानादिव्यपदेश्याच्च । सुरवविमिश्रमिधानादेव चाश्रितोप
 निषक्तगत्यमिधानाच्च । अनवस्थिते रसंभवाच्चेनेतरः । अंतर्गम्यधिदेवादिभुतधर्मव्यपदेशात् ॥ ५॥
 न च स्मार्तमतधर्माभिन्नाया रसाशरीरश्रोत्राभ्येति हि भेदेनैव न समधीयते । अहमत्वादियुक्तो धर्मोक्तः ॥ ६॥
 विप्रेषणमेव व्यपदेश्याभ्यां चनेतरो । रूपोपन्यासाच्चैवैवान्नरः साधारण्यं विप्रेषणार्हं समर्थमाय

माससत्रे

प्रश्नश्च। महद्वच्च। तमसवदविशेषात् ज्योतिरूपकमात्रुतथासुधीयतएके। कल्पनोपदेशाच्चम
धादिवदविशेषः। १। नसंख्योपसंग्रहादिना नामावादिरेकाञ्च। प्राणदयोवाक्यशेषात्।
ज्योतिर्वैकल्यामससत्रे। कारणत्वेन चाकाशादिपुण्याव्यपदिष्टोक्तैः समाकर्षात्। अगदादि
त्वात्। जीवसुखप्राणलिंगानेति चेन्न ह्याख्यातं। अन्यार्थजैमिनिः प्रश्नस्यास्यानाभ्यामपि चे ३ ३
वमेके। वाक्योत्तरं। प्रतिज्ञासिद्धेलिङ्गमाप्सरस्यः। उक्तमिष्यतएवं भावादिसौकुलमिः। अ वरि
तेरिति कथं कृतम्। ६। प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टांतोपरोधात्। अभिधोपदेशाच्च। साक्षाच्चोभ
यान्नानात्। आत्मकृतः परिणामात्। योनिश्च हि गीयते। एतेन सर्वव्याख्याता व्याख्याताः ॥ ८ ॥
आनुमानिकमुक्तमिष्यतएवमित्युक्तं। इति प्रथमस्य कुटीयः पादः। इति उत्तरमीमांसायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

नृणा

इति चे

सत्यनवकाशदेशप्रसंगात्। न्यस्य सत्यनवकाशदेशप्रसंगात्। इतरेषां चानुपलब्धेः। एतेन योगः
प्रयुक्तः। न विलक्षणतादस्य तथा संशयश्चात्। अमिमातिव्यपदेशस्तु विप्रयानुगतिभ्यां। दृश्यते
तु। असदिति चेन्न प्रतियोगमात्रत्वात्। अपीतो तद्वत्प्रसंगः समंजसं। न तु दृष्टांतभावात्। स्वप
क्षेपाच्च। तर्काप्रतिष्ठानादप्यन्यथानुमेयमिति चेदेवमप्यविमोक्षप्रसंगः। एतेन मिष्टापरि
ग्रहा अपि व्याख्याताः ॥ ४ ॥ भोक्तापक्षे रविभागश्च स्यात्प्रकृतं ॥ ५ ॥ तदनन्यतमार्गं भण्यमानादिभ्यः ॥ ६ ॥
भावोपलब्धेः। सत्ताच्चावरस्य। असद्यपदेशानेति चेन्न धर्मीतरेण वाक्यशेषात्। युक्तैः श्रुतैः
राच्च। पटवच्च। यथाच प्राणदि ॥ ६ ॥ इतरव्यपदेशाद्विज्ञाकरणादिदोषप्रसक्तिः। अधिकं तु मेद
निर्देशात्। अश्मादिवच्चतदनुपपत्तिः। ७। उपसंहारदर्शनाच्चेति चेत् ह्रीववदि। देवदिवदपिलोकोरु
त्तमप्रसक्तिर्निरवयवत्वप्रत्ययकोषात्। अतस्तु प्रश्नमूलत्वात्। आत्मनि चे वं विवित्रावहि स्वपक्षेपाच्च ॥ ८ ॥

यमन

सर्वेषां च तदर्थं नाहं ॥ विकल्पतां निति चेत्तदुक्तं न प्रयोजनं ब्रूयात् ॥ ११५ ॥ लोकवृत्तौ लोकेन
व्यं विवक्ष्यते ॥ एतन्नापेक्षतां तथा हि दर्शयति ॥ न कर्माभावादिति चेन्नानादितात् ॥ उपपद्यते
वाप्युपलभ्यते च ॥ सर्वधर्माप्यपेक्ष ॥ ११६ ॥ सुखनवकाशेतरव्यपेक्षतात् ॥ ३७ ॥ इति द्विती
यस्य प्रथमः ॥ ॥ रचना नुपपत्तेरनुमाने प्रवृत्तेः ॥ यथा बुद्धे तत्रापि व्यतिरेकानवस्थिते
श्चानपेक्षतात् ॥ अन्यत्राभावाच्च न तद्वदिति चेत् ॥ अभ्युपगमे प्यर्थाभावात् ॥ उक्तं नानवस्थिते चे
त्तत्रापि ॥ अंगितानुपपत्तेः ॥ अन्यथानुमितौ च न प्रतियोगात् ॥ विप्रतिषेधाच्च असंभवं ॥ ११७ ॥
महद्दीर्घवद्वाङ्मयस्यैव तदुक्तं ॥ उभयथापि न कर्मतस्तदभावः ॥ सप्तवायाभ्युपगमाच्च सा
म्याद नवस्थितः ॥ नित्यमेव च भावात् ॥ तथा हि मत्तं च विपर्ययो दर्शनात् ॥ उभयथा च दोषात् ॥ अप
रिग्रहाच्च तत्तन्पेक्षा ॥ समुदाय उभयहेतुके पितदप्राप्तिः ॥ इतरतरप्रसयवत्तादिति चेन्नान्यति

नि

४

मात्रनिमित्ततात् ॥ उक्तं तदादेव पूर्वनिरोधात् ॥ असतिप्रतिलोपनो धोयो नपद्यमन्यथा ॥ नति
संस्थाप्रतिसंख्यानिरोधाप्राप्तिरविच्छेदात् ॥ उभयथा च दोषात् ॥ आकाशे चाविशेषात् ॥ अनुस
तम् ॥ नासतो दृष्टतात् ॥ उदासीना नामपि वैवंसिद्धिः ॥ नाभाव उपलब्धेः ॥ वैधर्म्ये च न स्वप्नादि
वत् ॥ नभावो नुपलब्धेः ॥ स्तणिकता च ॥ सर्वथानुपपत्तेः ॥ नैकास्मिन्नसंभवात् ॥ एवंचात्माका
र्यं ॥ न च पर्यायादप्यविरोधाधिकानादिभ्यः ॥ अंशावस्थितेश्च भयनित्यतादविशेषः ॥ यस्तरसा
मं ज्ञस्यात् ॥ संबंधानुपपत्तेः ॥ अधिष्ठानानुपपत्तेः ॥ करे वच्चे नमो गादिभ्यः ॥ अंतवत्तमस ए
व ज्ञतावा ॥ उक्तस्य संभवात् ॥ न च कर्तुः करणं ॥ विज्ञानादिभावेनातदप्रतिषेधः ॥ विप्रतिषेधाच्च ॥ ११८ ॥
रचना नुपपत्तेरसंभवं तदपेक्ष ॥ इति द्वितीयस्य द्वितीयः ॥ ११९ ॥ न विद्युदभ्युपगमे ॥ अस्ति तु गोण्य

रा

वासस्त-

संभवात्। अथास्या वैकल्पिकस्यैव प्रतीतिरिति चेत्तदर्थः। यावदिकं तु विभागोक्तं
वत्। एतेन मातरिष्वा व्याख्यातः। ११॥ असंभवस्तुतो नुपपत्तेः। १३॥ तेजोतस्तथासाह। ४। आपः॥ ५। यथिव्यधि
काररूपप्रपञ्चं तरेभ्यः। ६। तद्विध्या नादेव तु तल्लिङ्गास्तः। ७। विपर्ययेण तु क्रमात्तदुपपद्यते च। ८। अन्तर्विज्ञान
मनसो क्रमेण तल्लिङ्गादिति चेन्न विप्रवात्। ९। चराचरव्यपारप्रयत्नस्य तद्व्यपदेशो भावस्तदावभावितात्। १०।
नासाप्रतेनियतावताभ्यः। ११। ज्ञोतएव। १२। उक्तातिगयागतीनां स्वात्मना चोत्तरयोः। नाप्युदतं द्युतेरिति चे ५
नेतराधिकारात्। सम्यग्दोषानाम्यां च। अविरोधश्च न वत्। अवस्थितिवैशेष्यादिति चेन्नानुपपत्त्यादिति चे ५
उणादालोकवत्। व्यतिरेको गंधवत्। तथा च दर्शयति। दृश्यमुपदेशात्। तदुपपत्त्यात्तुं व्यपदेशः प्रकृत
वत्। यावदात्मभावित्वाच्च न दोषस्तद्वर्त्मना तदुक्तादिव तत्त्वसतो निवृत्तियोगात्। नित्योपलब्ध्यनुपल

व्येप्रसंगो न्यतरनियमावाच्यता। १३। कर्तव्यास्त्रार्थवत्तात्। विरोधपदेशात्। उपासनात्। व्यपदेशाच्च क्रियां ६
योनचेनिर्दिष्टविपर्ययः। उपलब्धिवदनियमः। प्रकृतिविपर्ययात्। समाध्यामावाच। १४। यथा च तत्त्वोभयथा। १५।
परातुतद्व्युत्पत्तेः। कृतमप्यन्तोपेक्षस्तु विहितमिति सिद्धावेयव्यादिभ्यः। १६। अंशो नानाव्यपदेशादन्यथावा
पिहाप्रकृतवादिलमधीयतएके। संवर्णात्। अपि च समर्थे। प्रकाशादिव नैवंपरः। स्मरंति च। अनुज्ञा
परिहारेदिह संबंधाज्ज्योतिरादिवत्। असंततेष्वव्यतिकरः। आभासएव च। अदृष्टानियमात्। अभिसं
ख्यादिष्वपि चैव। व्यपदेशादिति चेन्नान्तर्भावात्। १७। नवियन्ताः। पनातु त्रयोदश। १८। इति द्वितीयस्य त
तीयः॥ "तथाप्राणाः। गोण्यसंभवात्। तत्तत्कृतम्। तत्सर्वकतादा चः। १९। सप्तगते विप्रैषितका च। २०।
हस्तादयस्तु विप्रैषितेनैवंपरः। आणवश्च। ३। श्रेष्ठश्च। ४। नवायुक्रियेष्टयमुपदेशात्। ५। चक्षुसादिव तु तत्
हृदिष्टादिभ्यः। अकरणात्। च न दोषस्तथा हि दर्शयति। पंचवर्तिर्मनोवद्यपदिश्यते। अणुश्च। धज्योति

यासस्तत्र

तिराद्यधिष्ठानं तु तदा मननात् प्राणवता प्रकृतं तस्य च नित्यतात् ॥ तदं दियान्तितयपदे आदयत्र मे
शालमेदकतेः वैलक्षण्ये ॥ ७ ॥ संज्ञान्ति कृत्स्नं विरक्तुर्वत उपदे प्रातः सादिमोमं यथा प्रकृतमितर
योश्च वैशेष्यानुतदास्तदाहः ॥ तथा मांसादिभोमदे ॥ १२ ॥ इति तिदितीयस्य लुपीयः पादः ॥ द्वितीयोऽप्या
यः ॥ ॥ तदं तत्प्रतिपत्तौ रंहितं संप्रतिष्ठकं प्रश्ननिरूपणभ्यां आत्मकत्वा लुभयस्तात् प्राणगतेश्च अन्ना
दिमतिश्रुतिरिति चेन्न भाक्तत्वात् प्रथमं प्रकृतमिति चेन्न तापवत्पुपपत्तेः ॥ अश्रुततादिति चेन्न एकादिकारिणं प्र
तीतेः भाक्तं कानां वितात्रथा हि दर्शयति ॥ कृताद्ये नुप्रय वा नृष्टकर्मणिभ्यां यथे तमने वंचे चरणदिति
चेन्नोपलक्षणार्थे तिकासीजिनिः ॥ आनर्थक्यमिति चेन्न तदपेक्षतात् ॥ सुकृतं दुष्कृतं पवेति तु वादयिः ॥ अनि
ष्टादिकारिणमपि चक्रे संयमने लुभसेतरे वाममोहा वमोहो तद्वति दर्शनात् ॥ स्मरंति च ॥ अपि च सप्त
तत्रापि तद्व्यापारविरोधः ॥ विद्याकर्मणो रिति तु प्रकृतत्वात् ॥ न तृतीये तपोपलब्धेः ॥ स्मर्यतेपि च लोके ॥

तत्ता

दर्शनाच्च ॥ तृतीयप्रश्नकोधः संज्ञो कजस्य ॥ सांभाव्यापत्तिरूपपत्तेः ॥ नातिचिरेण विशेषात् ॥ अन्याधिकृते
रर्ववदभिलापात् ॥ अशुद्धमिति चेन्न प्रकृतत्वात् ॥ नेतः सिग्योगोपायो नः प्रसीरं ॥ ८ ॥ तदं तत्प्रतिपत्तौ तृतीय
प्रश्नकोधः सप्त ॥ १३ ॥ संध्यसृष्टिवाहहि निर्मातारं चैके पुत्रादयश्च ॥ मायामात्रं तु काले नानाभिन्न
कस्वस्तत्वात् ॥ सच कश्चिद्विप्रतेरा चक्रेते च तदिदं प्रवामिध्याना नुतिरोहितं ततो ह्यस्य बंधविपर्ययो देह
योगादोसापि ॥ तदभावा नाडीपुतप्रकृतेरात्मानि चै ॥ अतः प्रकोपोऽस्मात् ॥ सखवदुर्कर्मनुसृतसृष्टिप्रवृत्ति
भ्यः ॥ सुखेर्धसंपत्तिः परिशेषात् ॥ नम्रानतापि परस्येभ्यः लिंगं सर्वत्र हि ॥ न मेदादिति चेन्न प्रत्येकमतद्व
चनात् ॥ अपि च वमके ॥ अरूपवदेव हितप्रधानतात् ॥ प्रकृतवचोवेयार्थत्वात् ॥ आह चेतनात्वं दर्शयति च
यो अपि च स्मर्यते ॥ अतएव चोपमास्तर्थाकादिवत् ॥ अत्रुवदग्रहणं नुनतथात्वं ॥ इदं हि सांभाक्तं मंतर्भावा
उभयसांज्ञस्यादेवं दर्शनाच्च ॥ प्रकृततावत्वे हि प्रतिषेधतिततो ब्रवीति च भूयः ॥ तदव्यक्तमाह हि ॥ अपि च संसरा

वे स०

संध्येरुदितरीनां च पूर्ववत् ॥५॥
अदि १

धने प्रत्यक्षानुमानाभ्यां। प्रकाशैश्च वैशेष्यं प्रकाशश्च कर्मण्यप्यासात्। अतो न तेन तथा हि लिंगं। उभयप
पक्षेऽपि त्विह कुतश्च तत्प्रकाशश्च न वेदातेजसात्। पूर्ववदा। प्रतिषेधाच्च। परमतः सत्त्वानसंबन्धव्यप
क्षेभ्यः। सामान्यानु। बुध्यर्थः पादवत्। स्थानविशेषात्सामान्यादिवत्। उपपत्तेश्च। तथान्यपतिषेधात्। अने
न सर्वगतत्वमायामप्रदादिभ्यः। फलमत उपपत्तेः। श्रुतताच्च। धर्मजैर्भिनिरतएव। पूर्ववत्वात्सामान्यात्तु
पक्षेऽपि ॥ सर्ववेदां तत्प्रसंगं चेदनाप्यविशेषात्। भेदात्तेति चेन्नैकस्यामपि साध्यायस्य तत्प्रसंगेन हि
समाधारेऽपि काराचसववच्च तन्मियमा। दर्शयति च। उपसंहारोऽर्थमेवादिधिमेव वस्तुमिति च। अन्य
थातुं प्रदादिति चेन्न विप्रकारान्न प्रकरणभेदात्सरो वरीयस्तादित्वत्। संज्ञातश्चेत्तु कर्मस्ति कुतश्च।
व्याप्तेऽप्यसमंजसोऽसौ भेदादन्वयेन ॥५॥ आनंदादयः प्रधानस्याध्विज्यभिस्तत्तावत्प्रतिपक्षेण
च योहि भेदात्तत्वे तर्पसामान्यात्। आध्यात्मिकस्य प्रयोजनमावात् ॥७॥ आत्मप्रदाच्च। आत्मगृहीति

दात

स्यापि
धा

तत्र
वृत्त

अन्यथा भेदानुपपत्तिरिति चेन्नोपपत्त्यवतारः ॥ ३

अर्थविभागोपपत्तेः ॥ ५

प्रतिपक्षेऽपि त्विह कुतश्च तत्प्रकाशश्च न वेदातेजसात्। पूर्ववदा। प्रतिषेधाच्च। परमतः सत्त्वानसंबन्धव्यप
क्षेभ्यः। सामान्यानु। बुध्यर्थः पादवत्। स्थानविशेषात्सामान्यादिवत्। उपपत्तेश्च। तथान्यपतिषेधात्। अने
न सर्वगतत्वमायामप्रदादिभ्यः। फलमत उपपत्तेः। श्रुतताच्च। धर्मजैर्भिनिरतएव। पूर्ववत्वात्सामान्यात्तु
पक्षेऽपि ॥ सर्ववेदां तत्प्रसंगं चेदनाप्यविशेषात्। भेदात्तेति चेन्नैकस्यामपि साध्यायस्य तत्प्रसंगेन हि
समाधारेऽपि काराचसववच्च तन्मियमा। दर्शयति च। उपसंहारोऽर्थमेवादिधिमेव वस्तुमिति च। अन्य
थातुं प्रदादिति चेन्न विप्रकारान्न प्रकरणभेदात्सरो वरीयस्तादित्वत्। संज्ञातश्चेत्तु कर्मस्ति कुतश्च।
व्याप्तेऽप्यसमंजसोऽसौ भेदादन्वयेन ॥५॥ आनंदादयः प्रधानस्याध्विज्यभिस्तत्तावत्प्रतिपक्षेण
च योहि भेदात्तत्वे तर्पसामान्यात्। आध्यात्मिकस्य प्रयोजनमावात् ॥७॥ आत्मप्रदाच्च। आत्मगृहीति

॥२७॥

वदे

उपपत्तिरिति तत्तावत्तद्वचनात् ॥ २

एवमन्य २
८५५

व्याससूत्रं

यामानसवत्। अतिशयाच्च विधेयैव तु निर्गुणत्वादर्शनाच्च। अस्मादिबलीयस्ताच्चनबाधः। अनुबंधादि
भ्यः अज्ञांतरदशकवदृष्टस्तदुक्तं। नमानान्यादयुपलब्धेः सवनहिलोकापत्तिः। परेशाच्चप्रसक्त
तादृश्यांभयस्तात्तुबंधः॥१२॥ एकस्यात्मनःप्रतीतिभावात्। अतिरेकस्तद्वशाभाविता नैतत्पलब्धि
वत्।३०॥ अंगावबद्धस्तुनमानवास्तुहिप्रतिवदं। मंनदिक्काकोधः॥३१॥ भस्मः कलुषञ्चायस्ते
तथाहिदर्शयति॥३२॥ नानाप्रश्नादिभेदात्।३३॥ विकल्पाविधिपुल्लतात्।३४॥ काम्याक्तयथाका
मंसमुच्चीयेरनवारवहेतुभावात्।३५॥ अंगेषु यथाश्रयभावे। अष्टेश्च समाहारात्। गुणसाधा
रण्यश्रुतेश्च। नवाहस्तुभावाश्रुतेः। दर्शनाच्च॥३६॥ सर्ववेदांतप्रत्ययनवाविशेषादुपस्थिते तौगेषु यत्
इति तृतीयस्य तृतीयपादः॥ ॥ दुर्गमार्थोऽतः प्रश्नादिति वादनायणः। अथ काल्युक्तार्थवादेयथा
न्येषिति जैमिनिः। आचारदर्शनात्। तच्छ्रुतेः। समन्वारंभणात्। तद्वतोविधानात्। नियमाच्च। अ

वा न

धिकोपदेशाच्च वादनायणैवेतदर्शनात्। तुल्यं तु दर्शनात्। अस्माद्विकी। विभागः अतवत्। अध्ययनमा
त्रवतः। नाविशेषात्। स्तुतये नुमतिर्वा। कामकारणचैके। उपमर्दच। उर्ध्वरेतः सुचप्रदेति। परामर्श देहि
जैमिनिरचोदनायापवदति हि। अनुष्ठेयवादानायणः साम्यश्रुतेः। विधिर्वाधारणवत्। स्तुतिमात्र
मुपादानादिति चेत्तापूर्वत्वात्। भावमश्रुत्वाच्च। पारिप्लवार्थादिति चेत्ताविशेषितत्वात्। तथाचैकवाका
तोपबंधात्। अतएव कामीधनाद्यनपेक्षा। सर्वापेक्षाचयज्ञादिश्रुतेरश्ववत्। अमदमाद्युपेतः स्या
तथापि तु तद्विधेस्तदंगतयाते कामवश्यानुष्ठेयत्वात्। सर्वानानुमतिप्रशंसयेतदर्शनात्। अवा ए
धाच्च। अपि स्मर्यते। अश्रुत्वात्। कामकारैर्विहितत्वाच्चाश्रमकर्मणि। स्पृहकारित्वेन च। सर्वथापितए
वोभयलिङ्गात्। अनभिमुखं च दर्शयति। अंतरा यत्पितुतदृष्टः। अपि च स्मर्यते विधेयानुग्रहश्च। अत अपि च स्म
र्यते॥३७॥ अतस्मिन्नायोलिङ्गाच्च। तद्वत्तत्पनात्तद्वा जैमिनेरपि नियमात्तदूपाभावेन्यः। उपपूर्वमपि त्वेकमा
नवाधिकारिकमपि पतनानुमानात्तदयोगात्॥३८॥

दे.सं०

स्वामिनः फलश्रुतेरित्यात्रेयः ॥५३॥

वममनवतउक्तं^{११}। वहिस्तमयथापिस्मृतेराचाराच्च^{१२}। आर्विज्यमिद्योदुलोमिस्तस्मैहिपरि क्रीयते^{१३}। सह
 कार्यतरविधिः पक्षेण तृतीयं तद्वतो विध्यादिवर्तते स्मभा वा कुग्रहिणापसंहारः। मो नवदितरेषा
 मप्युपदेशात्^{१४}। अनाविः कुर्वन्नन्यथा तेषां हि कर्मप्रभु तप्रतिबंधे तदर्थं नात्वं^{१५}। एवं मुक्तिफलानिय
 मस्तदवस्थावधतेस्तदवस्थावधतेः^{१६}। उरुषार्थो तस्तुतिमात्रं मुच्यते^{१७}। धादि कर्ममेकादश^{१८}।
 शतितृतीयस्य चतुर्थः। तृतीयो ध्यायः समाप्तः॥ ॥ आरुतिरसकृदुपदेशात्। लिगोच्च। आलोतितप
 गच्छंतिग्राह्यंतिचो नप्रतीकेनहि सः। ब्रह्मदष्टि न कर्मात्^{१९}। आदिसदिमतयश्चांगु उपपत्तेः। आसी
 नः संभवात्^{२०}। ध्यानाच्च। अवलं चोपेक्ष्य। स्मरंतिच। यत्र कागुता तत्राविशेयात्^{२१}। आप्रायण तत्रापि
 हि दृष्टं। तदधिगमं तत्र सर्वं यथोपलब्ध विनाशो तद्व्यपदेशात्^{२२}। इतरस्याप्येवमसंश्लेषः पातेहो^{२३}। अ
 नारब्धकार्ये एव तु पूर्वतदवधेः^{२४}। अग्निहोत्रादितत्कार्यायैव तदर्थं नात्वं^{२५}। अतो न्यापि हेतुका मुभयोः।

प्य

e

साध्यते तदुपगमादिभ्यः ॥५४॥

तद

रेष

सं

यदेकविधेतिहि^{१३}। भागे नति तरे क्षपयित्वा संपद्यते^{१४}। अत्र तरे को न विप्रतिः॥ इति चतुर्थस्य प्रथमः॥ ॥
 वाङ्मनविदर्थनांछाच्च^{१५}। अतएव सर्वाप्यनु। तन्मनः प्राणउत्तरात्^{१६}। भूतेषु तच्छ्रुतेः। नै कास्मिन्दर्शयते
 हि। समानाचास्त्वेकमादृष्ट तत्तं चानुपोष्यात्^{१७}। तदापीतेः संसारव्यपदेशात्^{१८}। स समप्रमाणतश्चतयोपल
 व्यः। नोपमर्दनात्^{१९}। अस्त्वेषा पपत्तेकमा। प्रतिषेधादि तिचेन प्रसारीयत्^{२०}। स्पष्टाहिकेषां। स्मर्यतेच।
 तानि परे तथा स्यात्^{२१}। अविभागेवचनात्^{२२}। तदेकोग्रज्जलमंतस्वकाभितकारो विद्यासामर्थ्यात्^{२३}। तेषां
 यत्तु स्मृतियोगाच्च हादीनुगृहीतः प्रताधिकया^{२४}। रश्म्यनुसारी। निश्चिनेति चेन्न संबंधस्य यावदेहभा
 वितादर्थयतिच॥ अतश्चायनेपि दक्षिणे^{२५}। योगिनः प्रतिवस्मर्यते स्मार्तचैते। वाङ्मनसियोपिनएकं। द्विती
 यः। अर्चिनादिना तत्प्रयितेः। वायुमद्यादिविशेषविशेषाभ्यां^{२६}। तदितो धिक्कृतः संबंधात्^{२७}। आतिवाहिकास्त
 लिंगात्^{२८}। उभयव्यामाहा तद्विद्वः। वेद्युतेनैव तत्तत्कृतः। कार्यवादिरस्य रास्यपपत्तेः। विशेषितत्वाच्च॥

वस्तुनादधी प्रजापती ॥२॥

वेदांतसूत्रं

हवकुमय

सामीप्याच्छतद्वयदेशः। कार्पासयेतदध्यक्षेणसहातः परममिधानात्। स्मृतेऽपि निर्विमुक्तता
त्। दर्शनाच्च। नचकार्येयतिष्ठत्यसि संधिः। अत्रतीकालंबना न्ययतीति वादरायणभयथाः दाषात्र
केलुषा विप्रेषं च दर्शयति। अत्रिनादिनाप्युपपन्नः। इतिचतुर्थस्युत्तरः। ॥ संप्रधाविर्भावः सेनप्र
दात्। मुक्तः प्रतिज्ञानात्। आत्माप्रकरणेन। अविभागेन दृष्टतात्। ब्राह्मेणैमिनिरूपन्यासादित्यः। ॥ १०
चितितन्मात्रेण तदात्तकतादिसौ तुल्यैः। एकमप्युपन्यासात्पूर्वभावाद् विरोधं वादरायणः। ॥
संकल्पो देवतुल्यः। अतएव चानन्याधिपतिः। अभावं वा दमि राहयेव। भावं जैमिनिर्विकल्पाम
ननात्। द्वादशविधं वादरायणोत्तरः। तन्वमावेसं ध्यवदुपपत्तेः। भावजाग्रदत्त। प्रदीपवदविप्रस्तथा
हि दर्शयति। स्वाप्ययसंप्रयोगेन न्यतरापेक्षमाविष्टं तं हि। जगद्धाया नवर्जप्रकरणेन निहितताच्च। ॥
प्रसङ्गोपदेशादिति चेनाधिकारिकमंडलस्थोक्तेः। विकारावर्धयि च तथा हि स्थितिमाह। दर्शयतश्चेत्प्रसङ्गानुमानः।

नोवा

भोगमात्रसाम्यं लिङ्गाच्च॥ अनलन्निःप्रवृत्तानां रतिः प्रवृत्तात्। संप्रधाविर्भावो भोगमात्रसाम्यं लि
गाच्चरे॥ इतिचतुर्थीध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः। व्यासस्तुत्राण्येतानि बोध्यानि
अष्टैः प्रकृतयः। षोडशविकाराः। पुरुषः। वैगुण्यसंचरः। प्रतिसंचरः। अध्यात्मः॥
अधिभूतः। अधिदेवतं च॥ पंचाक्षिबुद्धयः॥ पंचकर्मयोनयः। पंचवायवः। पंच
कर्मज्ञानः। पंचवर्गविधा अष्टाविंशतिधा प्रकृतिः। नवधा बुद्धिः। अष्टधा सिद्धिः॥
दशमूलिकार्पाः। अनुगृहसर्गः। चतुर्दशविधो भूतसर्गः। त्रिविधो बंधः। त्रिवि
धो मोक्षः। त्रिविधं प्रधानं॥ इति सांख्यसूत्राणि॥

१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

सूत्र अथ

३१

३२

४३ ०४

२८

३३ १३

४४ १४

२८

४९ १५

४९ १६

४९ १७

४९ १८

४९ १९

४९ २०

४९ २१

४९ २२

४९ २३

४९ २४

४९ २५

४९ २६

४९ २७

४९ २८

४९ २९

४९ ३०

४९ ३१

४९ ३२

४९ ३३

४९ ३४

४९ ३५

४९ ३६

४९ ३७

का

यएकदिइकादिवएकदिइकादिवएकदिइकाएकएवदिइकाः॥

यएकदिइकादिवएकदिइकाअंतरिसदिइकादिवएवदिइकाएकएवदिइकाः॥

प्रकाशनाम प्रमेयता वेदः अंतराष्ट्र तत्पर्याय एवमेव इति

यस्मादंतर्मवृत्तिवेदाश्च स्वजनितकर्मसंवाजीवसंपरज्जमितकर्मांसादीनामवयव

जनितकर्मसंवाजीवसंपरज्जमितकर्मांसादीनामवयव